

Ἄς θυμηθοῦμε λ. χ. ποιά σημασία εἶχεν ἡ ἀρχαία μὀρφωση σὲ διάνοιες καθὼς τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηγοῦ, τοῦ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου. Αὐτὴ ἦταν δημιουργικὴ ἀφομοίωση καὶ ὄχι νοσηρὸς ἱστορισμὸς.

Ὡς πρὸς τὰ πολιτειακὰ καὶ κοινωνικὰ καθεστῶτα καὶ ἂν ἀκόμη δὲ λάβωμε ὑπ' ὄψει τὰ στηρίγματα, ποὺ ζήτησαν στὶς ἀντιλήψεις τῆς ἰδανικῆς πολιτείας τοῦ Πλάτωνα γιὰ νὰ διαμορφώσουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωση στὸ μεσαίωνα, ἔχομε τὴν δλοφάνερη ἐπίδραση, ποὺ εἶχαν οἱ δημοκρατικὲς ἰδέες τῶν Ἀθηνῶν στοὺς πνευματικοὺς πρόμαχους τῆς ἀστικῆς τάξεως τὸ 18ο αἰῶνα καὶ ἀκόμη στὴ διάνοια τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν τὴν ἐποχὴ τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης. Κοινολογημένη ὁμως εἶναι καὶ ἡ ἐπίδραση, ποὺ εἶχε ἡ μελέτη τοῦ ἀρχαίου κόσμου στὶς διάνοιες τῶν Ἀγγλῶν πολιτικῶν, ποὺ σιγὰ σιγὰ μὲ μιὰ μακρόχρονη ἐξέλιξη ἔδωσαν τὸν τύπο τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ὅπως τὸν ἔχουν τὰ περισσότερα σημερινὰ κράτη.

Στὴ φιλοσοφία ὁ δημιουργικὸς ἱστορισμὸς γονιμοποίησε τὶς φιλοσοφικὲς μελέτες. Ὄταν ἔπαψε ἡ ἀπόλυτη θρησκευτικὴ πίστη σπὸν Πλάτωνα καὶ σπὸν Ἀριστοτέλη, ἔγινεν αὐτῶν τῶν ἰδίων ἢ μελέτη ἀφορμὴ γιὰ νὰ πλουτίζεται ἡ φιλοσοφικὴ ἐμπειρία καὶ νὰ παίρνη ἀφετηρία τὴν ἀρχαία σκέψη γιὰ νὰ ἐξετάσῃ μὲ νέα μάτια ὅλα τὰ προβλήματα.

Μὰ καὶ ὅλη ἡ ἀρχαία διανόηση ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν φιλοσοφίαν τοῦ Δημόκριτου ὡς τὶς μεταφυσικὲς καὶ ἠθικὲς ἀντιλήψεις τῶν Στωϊκῶν, τῶν Ἐπικουρείων καὶ τῶν Νεοπλατωνικῶν γονιμοποίησε τὰ νεώτερα συστήματα καὶ σήμερα δὲν εἶναι πιά νοητὴ ζωντανὴ φιλοσοφία χωρὶς ἱστορικὸ προσανατολισμὸ, ποὺ ἀπ' αὐτὸν ξεκινᾷ κάθε προσπάθεια γιὰ τὶς νέες τελειότερες λύσεις, ποὺ θέλει νὰ μᾶς παρουσιάσει.

Στὴ λογοτεχνία καὶ στὶς καλὰς τέχνες εἶναι καὶ πιὸ φανερὴ καὶ πιὸ χτυπητὴ καὶ γιὰ τοὺς πολλοὺς ἡ γονιμοποίηση ποὺ ἔφερε σ' ἐποχὰς ἐλόκληρες ἀπὸ τὴν Ρώμη ὡς τὴν Ἰταλία τῆς Ἀναγέννησης καὶ ὡς στὴ Γαλλία τοῦ 17' καὶ τὴν Γερμανία τοῦ 18' αἰῶνα καὶ φέρνει ἀκόμη καὶ σήμερα σὲ κάθε μεγάλο λογοτέχνη καὶ καλλιτέχνη ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων προτύπων.

Στὴν ἀνασκόπησή μας αὐτὴ, ποὺ μᾶς ἔδωσε παραδείγματα τῶν δύο εἰδῶν ἱστορισμοῦ, τοῦ δημιουργικοῦ ἀπὸ τὴν μιὰ, τοῦ στεῖρου ἀπὸ τὴν ἄλλη, περιοριστήκαμε σπὸν πιὸ συνηθισμένο καὶ γενικώτερο τύπο τοῦ κλασικιστικοῦ ἱστορισμοῦ. Τὰ ἴδια ὁμως θὰ μᾶς ἔδειχνε, ἂν καὶ σὲ στενώτερα ὄρια, καὶ τοῦ ρωμαντικοῦ ἱστορισμοῦ ἢ ἐξέταση.

δ'. Αἷτια καὶ ὄροι τῶν μορφῶν τοῦ ἱστορισμοῦ.— Ἡ διαφορὰ

ὅμως ἀπὸ τὸ ἓνα ἄκρο στὸ ἄλλο εἶναι τόσο μεγάλη, ποὺ καταντᾷ προβληματικὸ γιὰ τὴ μιὰ φορά σ' ἓνα λαὸ ἢ στροφὴ πρὸς τὰ περασμένα νὰ γίνεταί ἐμπόδιο τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἄλλη φορά νὰ τῆς δίνη δύναμη καὶ ὄρμη γιὰ νέα δημιουργία.

Εἶναι φανερό, πὼς τὸ βαθύτερο αἷτιο γιὰ τὴν ἀντίθεση ποὺ μᾶς παρουσιάζεται εἶναι ἡ διαφορὰ τῶν ὄρων, μὲ τοὺς ὁποίους γίνεται ἡ στροφὴ πρὸς τὰ περασμένα.

Κι ἐπειδὴ φυσικὰ ἡ διαφορὰ τῶν ὄρων δὲ βρίσκειταί στὶς ἀξίες τοῦ παρελθόντος αὐτὲς καθ' ἑαυτὲς, γιὰ αὐτὲς ὡς ἀντικεινικὰ δεδομένα ἔχουν σταθερότητα ἀπόλυτη ἴσως καὶ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ σταθερότητα τῶν βιολογικῶν ἢ φυσικῶν γεγονότων, ἔπεται χωρὶς ἄλλο πὼς ἡ διαφορὰ οὐρεῖται στοὺς ὑποκειμενικοὺς ὄρους, ποὺ μ' αὐτοὺς ἓνας λαὸς σὲ ὠρισμένη στιγμή τῆς ζωῆς του ἀτενίζει τὸ παρελθόν, εἴτε δικό του εἶναι εἴτε ξένο κλασικό.

Ὁ δημιουργικὸς ιστορισμὸς ποτὲ δὲν εἶναι αὐτούσια μίμηση ἀλλὰ μετουσίωση τῶν ἀξιῶν. Πὼς ὅμως εἶναι δυνατὴ μιὰ τέτλια μετουσίωση; Ποῦ βρίσκονται τὰ στοιχεῖα πρὸς τὸ ἀποτελέσουν τὴν ἀφομοιωτικὴ δημιουργικὴ βάση; Καὶ ποιά εἶναι ἡ ψυχικὴ διάθεση, ποὺ θὰ κάνη δυνατὴ τὴν ἀφομοίωση καὶ τὸ χύσιμο τῶν παλιῶν ἀξιῶν σὲ νέες;

Ὅταν τὸ παρὸν περιφρονεῖται καὶ θεωρεῖται μηδαμινὸ καὶ χυδαῖο καὶ ὅταν τὸ παρελθόν λατρεύεται ἀπόλυτα, εἶναι φανερό, πὼς οὔτε τὰ ἀφομοιωτικὰ στοιχεῖα ὑπάρχουν οὔτε ἡ δημιουργικὴ ψυχικὴ διάθεση. Τότε ἔχομε τὸ στεῖρο ιστορισμὸ. Ὅταν ὑπάρχη συνείδηση ἀξίας τοῦ παρόντος καὶ πόθος γιὰ ἐξύψωσίν του σὲ ἀνώτερη τελειότερη μορφή, τότε ὑπάρχουν οἱ ὄροι γιὰ τὴν ἀνάπτυξη γόνιμου ιστορισμοῦ. Ὡστε τὸ χαρακτηριστικώτερο γνώρισμα μιᾶς δημιουργικῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ θέσις ἀπέναντι στὸ παρὸν. «Τὸ παρελθόν εἶναι καλὸ, ἀλλὰ ἐμεῖς βοηθούμενοι ἀπ' αὐτὸ καὶ παίρνοντας ὅ τι μπορούμε θέλομε νὰ δημιουργήσωμε κάτι καλύτερο, κάτι δικό μας, βγαλμένο ἀπὸ τὸ σημερινὸ εἶναι μας, ἀπὸ τὸ ἐγὼ μας». Αὕτη εἶναι ἡ θέσις τοῦ δημιουργικοῦ ιστορισμοῦ.

«Τὸ παρελθόν εἶναι τὸ ἀπόλυτο καλὸ. Δὲν ἔχομε νὰ κάνωμε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ φτάσωμε σὲ κείνο, νὰ τὸ μιμηθοῦμε. Τὸ παρὸν μας εἶναι ἐλεεινὸ καὶ ἀνάξιο προσοχῆς, δημιούργημα ξεπεσμοῦ». Αὕτη εἶναι ἡ θέσις τοῦ ἄγονου ιστορισμοῦ.

Μόνον ἓνα δυνατὸ ἐγὼ, στηριγμένο σὲ αὐτεπίγνωση καὶ αὐτοπεποίθησις, μπορεῖ νὰ γνωρίσῃ τὸ παρελθόν καὶ νὰ ζητήσῃ σ' αὐτὸ τὰ

γόνιμα και χρήσιμά σπέρματα, γιατί και αὐτή ἡ κατανόηση τοῦ παρελθόντος προϋποθέτει ἐπίγνωση τοῦ παρόντος και ὀρμή δημιουργική. Γιατί ἄλλιως λείπει και αὐτὸ τὸ μέτρο γιὰ νὰ κριθοῦν τὰ περασμένα. "Όλα θεωροῦνται καλά· ἀκόμη και τὰ τιποτένια και τ' ἀσήμαντα και τὰ κακά.

Τὸ τι ἀξίζει ἀπὸ τὸ παρελθὸν κρίθηκε πάντα στις δημιουργικὲς ἐποχὲς ἀπὸ τὸ τι ἤθελε τὸ παρόν. Οἱ δημιουργικὲς ἐποχὲς δὲν παίρνουν τὸ κάθε τι ἀπὸ τὰ περασμένα. Ἐκεῖνο μόνο βλέπουν, ἐκεῖνο αἰσθάνονται, ἐκεῖνο ἐκτιμοῦν και ἐκεῖνο ἀφομοιώνουν, ποὺ τοὺς κάνουν ἱκανοὺς νὰ ἰδοῦν, νὰ αἰσθανθοῦν, νὰ ἐκτιμήσουν και ν' ἀφομοιώσουν οἱ ἀνάγκες τοῦ παρόντος. Πάντα τὸ παρελθὸν ἰδῶθηκε μέσα ἀπὸ τὸ πρῖσμα τοῦ παρόντος. Ὁ χριστιανισμὸς ζήτησε μόνο τὰ συγγενῆ και χρήσιμα στοιχεῖα, φιλοσοφικὲς, ἠθικὲς και θρησκευτικὲς ἀντιλήψεις, ποὺ συμμορφώνονταν μὲ τὸ εἶναι του. Οἱ Ἄραβες στὴ δημιουργικὴ τους ἐποχὴ πήραν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους τὰ μαθηματικὰ και τὴ φιλοσοφία. Ἡ Ἀναγέννηση, ποὺ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τις ποιητικὲς και γλωσσικὲς μορφὲς γιὰ νὰ δῖνη ἀνάλογους τύπους στις ἐθνικὲς γλώσσες και τις λογοτεχνίες, ζήτησε ν' ἀντλήσει ἀπὸ τὴν ἀρχαία ποίηση και τὴ ρητορικὴ. Ἦθελε τὴν eloquentiam. Ἡ ἐποχὴ τοῦ ὀρθολογιστικοῦ διαφωτισμοῦ ἀν και ἀπορρίπτοντας τὴν παράδοση, ζητοῦσε και αὐτὴ στοὺς ἀρχαίους τὴν ἐλεύθερη φυσικὴ διανόηση· ὁ Ρουσσὸ ἐπλαττεν ἓνα φανταστικὸ παρελθὸν ἀρμονισμένο μὲ τις θεωρίες του, ἐνῶ πάλι ὁ νεοανθρωπισμὸς στὸ τέλος τοῦ ΙΗ' και τὴν ἀρχὴ τοῦ ΙΘ' αἰῶνα ζητοῦσε πρὸ πάντων τὸ ἰδανικὸ τῆς καλοκαγαθίας, τοῦ τέλειου ἀτόμου. Γι' αὐτὸ ἀκόμη οἱ πρωτεργάτες τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης μελετοῦσαν τις πολιτειακὲς ταραχὲς τῶν Ἀθηνῶν και τοὺς λόγους και τις πράξεις τῶν δημαγωγῶν τοῦ Ε' και τοῦ Δ' αἰῶνα π. Χ.

Γι' αὐτὸ ἀκόμη ὁ ἐπιστημονισμὸς στὸ δεύτερο ἡμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνα ζητᾶ στὴν ἀρχαιότητα τις ρίζες τῶν σημερινῶν ἐπιστημῶν. Γι' αὐτὸ ἀκόμη τώρα, ποὺ τὰ κοινωνικὰ και οἰκονομικὰ ζητήματα εἶναι φλέγοντα στὸν Εὐρωπαϊκὸ κόσμο, τώρα και μόνον ἀναζητᾶ τὸ ἱστορικὸ μάτι νὰ βρῆ τὰ ἀνάλογα κινήματα και τις λύσεις, ποὺ τοὺς δόθηκαν στὸν ἀρχαῖο κόσμο. Πρὶν οὔτε φαντάζονταν καν οἱ ἄνθρωποι πῶς ὑπῆρξαν τέτια ζητήματα στὴν ἀρχαία ἐποχὴ¹.

¹ Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸνομα τοῦ Σπάρτακου, ποὺ πήρε ἀπὸ τὴ Ρωμαϊκὴ ἱστορία ὁ Liebknecht ἀλληγορῶντας τὸνομά του (φίλος τῶν δούλων) μὰ και ἀναζητώντας πρότυπο γιὰ τὴ δράση του στὸν ἀρχαῖο κόσμο.

Αὐτὴ ἡ ἐξάρτηση ποὺ ἔχει καὶ ἡ κατανόηση καὶ ἡ ἐπίγνωση καὶ ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ παρελθόντος ἀπὸ τὸ παρόν, μᾶς ἐξηγεῖ ἀκόμη καὶ τὸ φαινόμενο τοῦ ἐκφυλισμοῦ τοῦ κλασικισμοῦ, ποὺ παρουσιάζεται σχεδὸν κανονικὰ ὑστερα ἀπὸ κάθε δημιουργικὴ ἐποχὴ. Ὅταν δηλ. μία ἀνάγκη σύγχρονη, ποὺ ὠδήγησε τοὺς ἀνθρώπους ν' ἀναζητήσουν στὸ παρελθὸν μιὰν ὠρισμένην ἀξία καὶ σ' αὐτὴν κυρίως νὰ προσέξουν καὶ ἀπ' αὐτὴν νὰ ὠφεληθοῦν, ἱκανοποιηθῆ καὶ πᾶψη πιά νὰ εἶναι αἰσθητὴ, τότε ἀν' ἐξακολουθήσῃ ἀκόμη μηχανικὰ ἡ προσπάθεια γιὰ ἐκμετάλλευση τῆς ἴδιας ἀξίας, ἐπειδὴ πιά αὐτὴ δὲν ἀνταποκρίνεται σὲ καμιά οὐσιαστικὴ ἀνάγκη τοῦ παρόντος, ἐκφυλίζεται σὲ αὐτούσια μίμηση τοῦ τύπου μόνο καὶ τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς καὶ ἔτσι ξεπέφτει στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἄγονου ἱστορισμοῦ. Ἔτσι κάθε ἐποχὴ σωστοῦ καὶ γεροῦ κλασικισμοῦ, τὴν ἀκολουθεῖ συνήθως μιὰ ἐποχὴ ψευτοκλασικισμοῦ καὶ τυπολατρίας. Αὐτὸ ἔγινε στὴν Εὐρώπῃ τὸ ΙΖ' καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΗ' αἰῶνα, αὐτὸ ἔγινε καὶ στὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνα.

Τὴν πρώτη φορὰ ἐκφυλίστηκε σὲ ψευτοκλασικισμό ὁ Humanismus, τὴ δεύτερη φορὰ ὁ Neuhumanismus.

Ἡ ἴδια ἀκόμη ἐξάρτηση μᾶς ἐξηγεῖ γιὰτὶ ὑπάρχει τόση συγγένεια μεταξὺ ἀρχαιομανίας καὶ ξενομανίας.

Ἄλλοι, ποὺ δὲν ἔχουν συνείδηση τοῦ ἐγὼ των καὶ αὐτοπεποίθησι, λατρεύουν κάθε τι ξένο καὶ τὸ μεταφέρνουν αὐτούσιο στὸν ἑαυτὸ τους. Ἔτσι ἡ ψευτοκλασικὴ Ἑλλάδα τοῦ ΙΘ' αἰῶνα εἶναι ταυτόχρονα καὶ ξενολάτρισσα. Σὲ κάθε ἐκδήλωσι τῆς κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς τῆς βρῖσκει κανεὶς τὶς δυὸ αὐτὲς κύριες γραμμές, τυφλὴ ἀρχαιομανία καὶ τυφλὴ ξενομανία, ὅπου καὶ οἱ δυὸ ἐννοεῖται τάσεις στρέφονται στὸν ἐξωτερικὸν τύπον καὶ ὄχι στὴν οὐσία.

Ἡ προσπάθειά μας λοιπὸν γιὰ νὰ ξεκαθαρίσωμε τὸ πρόβλημα τοῦ ἱστορισμοῦ, νὰ βροῦμε τὰ βαθύτερα αἷτια, ποὺ καθορίζουν τὴν ἐμφάνισή του μὲ ὠρισμένη μορφή σ' ἐποχὰς ὀλόκληρες ἢ καὶ σὲ ἄτομα, μᾶς ἔδειξε, πὼς ὁ σημαντικώτερος ὄρος ποὺ γεννᾷ τὶς διαφορὰς, εἶναι ἡ σχέση μὲ τὸ παρόν, ἡ ἐπίγνωσί του, ἡ πεποίθησι σ' αὐτό. Αὐτεπίγνωση καὶ αὐτοπεποίθησι ἀτομικὴ, αὐτεπίγνωση καὶ αὐτοπεποίθησι ἐθνικὴ, ὑψηλὴ συνείδησι τοῦ ἐγὼ καὶ δύναμι, ποὺ πηγάζει ἀπ' αὐτά, εἰλικρίνεια, πόθος τοῦ νέου, καὶ ὁρμὴ δημιουργικὴ εἶναι οἱ ὅροι, ποὺ γεννοῦν τὸ γόνιμο ἱστορισμό. Καταφρόνησι τῆς πραγματικότητος, ἀπομάκρυνσι ἀπ' αὐτή, ἀρχοντοχωρατιά καὶ ψεύτισμα τοῦ ἀληθινοῦ ἐγὼ, ἰδεολογία ὀπισθοδρομικὴ, προσκόλλησι σὲ ξένες ἀξίες αὐτούσιες, συνωδευμένη μ' ἓνα τυφλὸ καὶ ἄκριτο θαυμασμό γι' αὐτὲς, ἄκοπη μίμησι,

αὐταπάτη δημιουργική είναι οἱ ἔθροι, ποὺ γεννοῦν τὸ στεῖρο καὶ νοσηρὸ ἱστορισμό.

ε'. Ἡ καθαρεύουσα καὶ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ τὸ παρελθὸν τῆς φυλῆς μας. — Ἡ προσπάθειά μας γιὰ νὰ ξεκαθαρίσωμε τὸ πρόβλημα τοῦ ἱστορισμοῦ, νὰ βροῦμε τὰ βαθύτερα αἷτια ποὺ καθορίζουν τὴν ἐμφάνισή του μὲ ὠρισμένη μορφή σέποχες δλόκληρες ἢ καὶ σὲ ἄτομα μᾶς ἔδειξε, πῶς ὁ σημαντικώτερος ἔθρος ποὺ γεννάει τῆς διαφορὲς εἶναι ἡ σχέση μὲ τὸ παρόν.

Ἐνα εἶδος ἱστορισμοῦ βέβαια γεννάει καὶ ἡ σχέση μας μὲ τὸ παρελθὸν τῆς φυλῆς μας.

Γι' αὐτὸ τώρα μποροῦμε νὰ ξεδιαλύνωμε ἀσφαλέστερα τὸ ἀρχικὸ μας πρόβλημα, ἀν δηλαδή ἡ καθαρεύουσα εἶναι κείνη ποὺ κρατᾷ ζωντανή τὴν ἱστορικὴ μας συνείδηση, ποὺ μᾶς φέρνει πλησιέστερα πρὸς τὸ παρελθὸν μας καὶ μᾶς ἀνοίγει τοὺς πλούσιους θησαυροὺς τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ μας πολιτισμοῦ, ἔτσι ποὺ νὰ γίνωνται ἐκεῖνοι προζύμι γιὰ τὴ δημιουργία νεοελληνικοῦ γνήσιου πολιτισμοῦ μὲ νέες ἀξίες, μὲ ἑναρμονισμό πρὸς τὶς ἀνάγκες τῆς σημερινῆς πολιτισμένης ζωῆς καὶ μὲξασφάλιση μιανῆς σταθερῆς ἐξέλιξης πρὸς τὸ καλύτερο μέλλον καὶ ἀν ἡ δημοτικὴ μᾶς καταστρέφει τὰγαθὰ αὐτά, ὅπως ὑποστηρίζουν οἱ ἀντίθετοί της. Καὶ εἶναι φανερὸ πῶς τὸ πρόβλημά μας μπαίνει τώρα ἔτσι: Τί εἶδος ἱστορισμοῦ ἀντιπροσωπεύει ἡ καθαρεύουσα γλῶσσα καὶ ἐπομένως τί εἶδος ἱστορισμοῦ μᾶς ἐπιβάλλει ἡ συντήρηση καὶ καλλιέργειά της καὶ τί εἶδος ἱστορισμοῦ ἀντιπροσωπεύει ἡ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ ποῦ μᾶς φέρνει ἡ ἀναγνώριση καὶ καθιέρωσή της;

Τὴν ἀπάντηση θὰ μᾶς τὴ δώση πάλι ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα καὶ ἡ παρατήρηση τῆς πραγματικότητας. Ἀναζητώντας τὶς ρίζες τῆς καθαρεύουσας δλοένα πιδ πίσω στὴν ἱστορία γιὰ νὰ τῆς δώσουν μεγαλύτερη εὐγένεια καὶ νὰ τὴ συνδέσουν στενώτερα μὲ τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς φυλῆς μας, τὴν παρουσιάζουν τελευταία οἱ ὀπαδοί της σὰν γέννημα τῆς «λογίας παραδόσεως» μιᾶς παράδοσης δηλαδή, ποὺ ἀρχίζει ἀπ' αὐτὲς τὶς ἐξόδιες πύλες τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ βαστάει ὡς σήμερα.

Ὅταν ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς ἄρχισε νὰ σβύνη καὶ ἡ ἀρχαία γλῶσσα ἀκολουθώντας τοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς ἐξέλιξης νὰ παραλλάξῃ κάπως σημαντικὰ ἀπὸ τὸν τύπο, ποὺ τῆς ἔδωκαν οἱ κλασικοὶ συγγραφεῖς τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Ε' καὶ Δ' αἰῶνα, τότε στὰ μάτια τῶν γραμματισμένων ἄρχισε νὰ παίρνῃ ἀπόλυτη ἀξία ἡ γλῶσσα τῶν

Ἄττικῶν, σὺν τύπος ἀντιπροσωπευτικὸς ὄχι μόνο ἐνὸς ἰδανικοῦ ὑπέρτατης γλωσσικῆς τελειότητος, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ.

Ἔτσι γεννήθηκεν ὁ Ἄττικισμὸς, ποὺ μόλις τις μερικώτερες παραλλαγές του βαθύτερη οὐσία του ἔχει τὴν ἰδέα, πὼς ἡ μίμηση τῆς γλωσσικῆς μορφῆς τῶν Ἄττικῶν δίνει ἀνάλογη ἀξία καὶ στὸ οἰοδήποτε πνευματικὸ περιεχόμενον, ποὺ ἐκφράζεται μ' αὐτόν. Ἡ τάση αὕτη περνᾷε στὸ Βυζάντιον καὶ στὸν κόσμον τὸ χριστιανικόν, συνδέεται μὲ τὴν ἐλληνικὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων γενικὰ σὸλο τὸ μεσαιωνικὸν κόσμον, κληρονομιέται στὸ δοῦλον Ἑλληνισμόν, ξαναγεννιέται μὲ τὴν ἐλληνικὴν ἀναγέννησιν στὸ ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα καὶ ἔτσι διαβαίνει μέποχες ἔντασιν καὶ χαλάρωσιν σὸλη τὴν ἐλληνικὴν ἱστορίαν καὶ δημιουργεῖ τὴν λόγια παράδοσιν. Καὶ παιδὶ τῆς λόγιας παράδοσιν εἶναι ἡ σημερινὴ καθαρεύουσα. Ἔτσι ἐξασφαλίζονται στὴν καθαρεύουσαν χιλιόχρονοι τίτλοι ἱστορικοὶ καὶ τῆς ἐξασφαλίζεται ἀκόμη μιὰ συνέχεια ποὺ δικαιολογεῖ τὸν ἰσχυρισμὸν πὼς αὕτη μᾶς φέρνει ἄμεσα στὸν κόσμον τὸν ἀρχαῖον. Καὶ ὅμως γιὰ τὰ μάτια τοῦ κριτικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ ἐρευνητῆ τῆς ἱστορίας μας αὕτη ἀκριβῶς ἡ γενεαλογία τῆς καθαρεύουσας τῆς δημιουργεῖ ἕναν ἀκόμη τίτλον καταδίκης καὶ ἐξηγεῖ ἀκριβῶς ἐκεῖνον, ποὺ γίνεται σήμερον, δηλαδὴ τὴν ἀποστροφὴν ποὺ κάθε ἀληθινὴ δημιουργικὴ δομὴ αἰσθάνεται πρὸς τὴν καθαρεύουσαν γλῶσσαν.

Ὁ Ἄττικισμὸς καὶ ἡ λόγια παράδοσιν, γέννημα τῆς ἰδέας πὼς ἡ αὐτούσια μίμηση τῆς ἐξωτερικῆς γλωσσικῆς μορφῆς δίνει ἐσωτερικὴν ἀξίαν, εἶναι γνήσιον τέκνον στεῖρου ἱστορισμοῦ καὶ ἔχει ἀληθινὰ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ σημάδια του. Ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν, ποὺ φανερώνηται συνδέεται μὲ περιφρόνησιν τοῦ παρόντος καὶ πρῶτα πρῶτα τῆς σύγχρονης γλωσσικῆς μορφῆς. Ἡ σύγχρονη, φυσικὰ ἐξελιγμένη γλῶσσα, ποὺ εἶναι καὶ φορέας ὅλων τῶν ἀξιῶν τοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ μὲ ὑποσυνείδητη ἐπιδίωσιν κληρονομιοῦνται καθὼς εἶδαμε ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ καὶ ἀποτελοῦν τὸ ἀληθινὸν ψυχικὸν θεμέλιον, ποὺ ἀπάνω του μπορεῖ νὰ δημιουργηθῆ σύγχρονος πολιτισμὸς, αὕτη εἶναι χυδαία καὶ περιφρονιέται. Οἱ γραμματικοί, οἱ δάσκαλοι τοῦ Ἄττικίζειν εἶναι γεμάτοι ἀπὸ τέτοιους ἐξοστρακισμοὺς «ἀδοκίμων», χυδαίων δηλ. σύγχρονων στοιχείων. Ὁ Ἄττικισμὸς δηλ. εἶναι τυπικὸν φανέρωμα πνευματικοῦ ψευτοαριστοκρατισμοῦ ἢ ἀρχοντοχωριατιᾶς, σημάδι καὶ τοῦτο τοῦ ἄγονου ἱστορισμοῦ.

Γι' αὐτὸ τὰ δημιουργήματά του, ὅπως καὶ τὰ ἀνάλογα δημιουργήματα τοῦ Λατινισμοῦ, δὲν ἔχουν οὔτε πρωτοτυπία οὔτε ἀξίαν ἄλλη

ἐκτός ἀπὸ τὸ περισσότερο ἢ λιγώτερο μορφικὸ πλησίασμα σιὰ πρό-
τυπα. Γιατὶ οὔτε αὐτὴ ἡ δουλικὴ μίμηση ἀν καὶ καλεῖ κάθε βλαστάρη
καὶ κάθε ἀνθὸ πνευματικὸ εἶναι κατορθωτὴ πάντα, παρὰ μόνο μὲ
προσπάθεια μεγάλη ποὺ ἀπορροφᾷ ὅλη τὴν ἰδιοφυΐα τῶν τεχνιτῶν
τοῦ λόγου. Ἡ δημιουργικὴ ἐμπνευση λείπει, λείπει ἢ παραμορφώνε-
ται καὶ τὸ ὕλικὸ τῆς δημιουργίας, ἡ σύγχρονη ζωὴ.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἀρχαῖος κόσμος καθρεφτίζεται ὠχρὸς, θολὸς καὶ
παραμορφωμένος σιὰ δημιουργήματα τοῦ Ἀττικισμοῦ, καὶ ἀν κάπου
ἀπαντήσωμε κανένα ἀπ' αὐτὰ μὲ ἀξία δική του ὅπως λ. χ. στὴν ὕμνω-
δία τῆς ἐκκλησίας ἢ στὴ ρητορικὴ ἐνὸς Χρυσόστομου, ἐκεῖ σύγχρο-
νες ψυχικὲς ἀνάγκες βρίσκουν τὴν ἔκφρασή τους καὶ τὰ σύγχρονα
γλωσσικὰ στοιχεῖα εἰσορμοῦν σιὰ τὸν λόγο καὶ τοῦ δίνουν κάποια ζων-
τανὴ περιπατησιὰ, κάποια δύναμη παρμένη ἀπὸ τὴν ἀνόθευτη ψυχικὴ
πραγματικότητά. Ὡς πρὸς τὰλλα ἡ ἱστορία τοῦ Ἀττικισμοῦ εἶναι
ἀπὸ τὴ θετικὴ ἀποψη μιὰ θλιθερὴ ἱστορία στερείας καὶ ἀγονίας προσ-
πάθειας, ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴ ἀποψη ἕνας βραχνᾶς ποὺ κάθησε στὴ
ψυχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους χιλιάδες χρόνια, μιὰ θανάσιμη πλάνη,
ποὺ δὲν ἄφησε τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα νανθίσση καὶ νὰ καρπίση, ποὺ
ἄφηκε πενιχρά, περιφρονημένα καὶ ἀκαλλιέργητα τὰ στοιχεῖα τῆς
ἐθνικῆς ζωῆς ἐνῶ μαυτὰ μπορούσαν νὰ μορφωθοῦν οἱ ἀξίες ἐνὸς
ιδιότυπου, γνήσιου, νεώτερου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Μέσα σιὰ Βυζαντινὸν κόσμον ἡ πλάνη αὐτὴ ἔχοντας στήριγμα καὶ
συντηρητικὸ θεμέλιο τὰ κοινωνικὰ καθεστῶτα, ποὺ ἀνάλογα μαυτὰ
ἦταν τὰ θεμέλια τοῦ μεσαιωνικοῦ λατινισμοῦ σιὰ Δύση, μπορούσαν ὡς
ἕνα βαθμὸ νὰ θεωρηθῇ κατάστασι φυσικὴ. Μὰ ἡ πλάνη αὐτὴ ἀρχισε
νὰ σκορπίζει ἀληθινὸ θανατηφόρον δηλητήριον σιὰ ψυχὴ τοῦ ἔθνους
ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἡ ξενικὴ κατάχτησι δὲν ἄφησε νὰ προσδέψη ἡ κοι-
νωνικὴ καὶ ψυχικὴ ἀναγέννησι, ποὺ θαμποχαράζει σιὰ τελευταῖα
χρόνια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ποὺ ἡ ἀνάλογὴ τῆς ἀνα-
γέννησι σιὰ Δύση ὑποδοθημένη ἀκριβῶς καὶ ἀπὸ στοιχεῖα, ποὺ
ἔδωκε τὸ Βυζάντιον, ἔσπασε τὰ πνευματικὰ δεσμὰ τῶν δυτικῶν λαῶν,
τοὺς ἀπολύτρωσε ἀπὸ τὸν ἀγονον ἱστορισμό, τὴ δουλεία σιὰν αὐτού-
σια παράδοσι καὶ τοὺς ἔφερε τὸ πολυποικίλον καὶ πολύχρωμον ἀνθι-
σμα τῆς ζωῆς, ποὺ καρποὶ του εἶναι οἱ ἀξίες τοῦ νεώτερου πολιτισμοῦ.

Γι' αὐτὸ σιὰ δικὴ μας προσπάθεια γιὰ ἐξοδὸ ἀπὸ τὸ μεσαίωνα
σιὰ τέλη τοῦ ΙΗ' καὶ τὶς ἀρχές τοῦ ΙΘ' αἰῶνα ἡ πλάνη νίκησε καὶ
πάλι καὶ ἔτσι ἔχομε ὅλον τὸ ΙΘ' αἰῶνα ἀντὶς ἀληθινὴ ἀναγέννησι
ἕνα φούντωμα τοῦ ψευτοκλασικισμοῦ, ἕνα κυρίαρχον ψευδαττικισμό,

ποῦ ὅταν κορυφώθηκε στὸν Κοντισμὸ, ὅταν ἔφτασε στὸ ὑπέρτατο σημεῖο τῆς πνευματικῆς στείρωσης, σένα παραλήρημα γραμματικομα- νίας, ἔγινε πιά ἀνυπόφορος στὸ ἔθνος καὶ ἔφερε στὰ ζωντανότερα πνεύματα τῆ σωτήρια ἀντίδραση, ξύπνησε ἓνα Δημήτρη Βερναρδάκη, ἓνα Ροῦδη καὶ τέλος ἓναν Ψυχάρη.

Αὐτὸς εἶναι ὁ χάραχτηρισμὸς τῆς λόγιας παράδοσης. Καὶ ἡ καθαρεύουσα ποῦ εἶναι γέννημά της αὐτοὺς τοὺς τίτλους καὶ αὐτὴ τῆ γενεαλογία καὶ αὐτὲς τίς ὑποσχέσεις ἑνὸς πνευματικοῦ μέλλοντος ἔχει νὰ παρουσιάσῃ στὸ ἔθνος.

Καὶ μὲ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὸν ἱστορισμὸ καὶ τῆ σύνδεση μὲ τὸ παρελθὸν ἐξακολουθεῖ νὰ διεκδικῆ τὴν πνευματικὴ κυριαρχία καὶ νὰ κατηγορῆ τὴ δημοτικὴ, πὼς θὰ μᾶς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸ παρελθὸν μας, θὰ μᾶς κλείσῃ τίς πηγές τοῦ ἀρχαίου κόσμου, δὲν θ' ἀφήσει τὸ πνεῦμα τοῦ ἀρχαίου νὰ γονιμοποιήσῃ ὅσο μπορεῖ τὸ παρὸν καὶ θὰ ρίξῃ τὸ ἔθνος σὲ μιὰ ἱστορικὴ ἀσυνειδησία σὲ τέτιο βαθμὸ, ποῦ οἱ Ἕλλη- νες θὰ πάψουν πιά καὶ νὰ θεωροῦν τὸν ἑαυτὸ τους ἀπόγονο τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ κληρονόμο τοῦ ἀρχαίου καὶ μεσαιωνικοῦ πο- λιτισμοῦ!

Μὰ τί εἶναι ἐπὶ τέλους ἡ δημοτικὴ γλῶσσα, ποῦ θὰ φέρει στὸν Ἑλληνισμὸ τέτιες τεράστιες ψυχικὲς ἀνατροπές;

Πρῶτα πρῶτα καὶ ἂν ἀκόμη ἡ δημοτικὴ γλῶσσα δὲν εἶχε κα- μιὰ ἀπολύτως σχέση μὲ τὴν ἀρχαία, ἂν ἦταν γλῶσσα ὅλως διόλου ξένη, πάλι δὲν θὰ ἦταν ἀληθινὸ ἀριόρι, ὅτι ἂν ὑπῆρχαν σεμᾶς οἱ πραγματικοὶ ὄροι γιὰ ἓνα δημηουργικὸ ἱστορισμὸ, θὰ μᾶς ἐμπόδιζε ἡ γλῶσσα νὰ ἀντλήσωμε ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο πολιτισμὸ τὰ γόνιμα σπέρ- ματα, ποῦ θὰ εἶχαν εὐεργετικὴ ἐπίδραση στὴ διαμόρφωση τῆς σημε- ρινῆς ζωῆς μας. Καὶ πὼς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν ἀντίληψη αὐτὴ οἱ ἀντίθετοι τῆς δημοτικῆς, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι ὕμνολογοῦν μὲ κάθε ὑπερβολὴ ἐπιθέτων τῆ μεγάλη τὴν ἀνυπέροβλητὴ δύναμη τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ποῦ φώτισε τοὺς βάρβαρους λαοὺς τῆς Δυτι- κῆς Εὐρώπης, ποῦ μάλιστα γι' αὐτὸ χρεωστοῦν σήμερα σεμᾶς κάθε καλὸ ποῦ ἔχουν; Ἀφοῦ ἐκεῖνοι δὲν ἐμποδίστηκαν καὶ δὲν ἐμποδί- ζονται ἀπὸ τὴν ὀλότελα ξένη γλῶσσα τοὺς νὰ τρυγοῦν κάθε μέρα τὸ γλυκύτερο μέλι ἀπὸ τάνθη τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, γιατί τάχα θὰ ἐμπόδιζεν ἐμᾶς ἡ ὁποιαδήποτε γλῶσσα μας, ἂν εἶχαμε μόνο τὴ δύναμη τῆ πραγματικῆ, νὰ τραφοῦμε καὶ μεῖς ἀπὸ τὸ μέλι αὐτό; Μὰ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα δὲν εἶναι ξένη ἀπὸ τὴν ἀρχαία, δὲν εἶναι «γέννημα δουλείας, ῥάκος ἀπόβλητον», αὐτὸ δὲν τὸ λέγουν πιά οὔτε

οἱ ὀπαδοὶ τῆς «λογίας παραδόσεως» ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐλότελα γλωσσικὰ ἀμόρφωτους.

Τουναντίον μάλιστα οἱ περισσότερο γλωσσολογικὰ μορφωμένοι ἀπ' αὐτοὺς ὑποστηρίζουν στίς ἐπιστημονικὲς τῶν ἐργασίαις πῶς ἡ κοινὴ νεοελληνικὴ ἀπέχει ἀπὸ τὴν ἀρχαία πολὺ λιγώτερο ἀπὸτι ἀπέχουν οἱ νεολατινικὲς γλώσσαι ἀπὸ τὴν λατινική, γιὰ αὐτὴ στὴ μακροχρόνια ἐξέλιξή τῆς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ξενοφῶντα ὡς σήμερα ἔπαθε σχετικὰ πολὺ λιγώτερες ἀλλαγές καὶ στὴ φθογγολογία καὶ στὴ γραμματικὴ καὶ στὴ σημασιολογία ἀπὸτι ἔπαθαν ἄλλαι γλώσσαι σὲ λίγους αἰῶνας μέσα. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια. Ἀλλὰ τότε, πῶς ἀφοῦ κανένας ἀπὸ τοὺς νεολατινικοὺς λαοὺς δὲν παραπονέθηκε ποτέ, πῶς ἡ γλῶσσα τοῦ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ λατινικὸ πολιτισμὸ καὶ δὲν ἐμποδίστηκε νὰ φωτιστῇ ἀπ' αὐτόν, πῶς ἐμεῖς ὑποστηρίζομε ὅτι ἡ δημοτικὴ θὰ μᾶς κλείσῃ τίς πύλες τοῦ ἀρχαίου κόσμου; Εἶναι φανερό, πῶς ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς δὲν ἀκτέχει στὴν παραμικρότερη κριτικὴ ἀνάλυση. Μὰ ἀκόμη φανερώτερη γίνεται ἡ ἀτοπία τοῦ ἂν ἐξετάσωμε θετικὰ τί ἀντιπροσωπεύει γιὰ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἡ δημοτικὴ γλῶσσα. Ἡ γλωσσικὴ ἐρευνα ποὺ ξεδιάλυνε τίς προλήψεις «περὶ χυδαιότητος» τῆς δημοτικῆς, ἀπόδειξε κιόλας πῶς ἡ δημοτικὴ εἶναι αὐτὴ ἡ ἀρχαία κοινὴ, ὅπως φυσικὰ ἐξελίχτηκε χωρὶς συνειδητὴ προσπάθεια στὸ στόμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ποὺ ἐξακολουθητικὰ τὴ μιλοῦσε καὶ ἀποταμίευε σαυτὴ τὸν ψυχικὸ του βλοσόλους τοὺς μακροὺς καὶ πολυτάραχους αἰῶνας τῆς ἱστορικῆς του ζωῆς. Καὶ τὸ ρεῦμα αὐτὸ τὸ μεγάλο, ἀγνοημένον καὶ περιφρονημένον ἀπὸ τὴν λόγια παράδοση, ἐνῶ ἦταν ἡ πηγὴ ἀπόπου ἔπρεπε νὰ ξεχυθῇ ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους, μόνον κάπου παράμερα ἔδινε τὴ δροσιὰ του καὶ βλάσταιναν ταγριολούλουδα τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ ἢ μερικὰ πιὸ ἐξευγενισμένα ἀνθῆ τοῦ λόγου σὰν τὴ Κρητικὴ λογοτεχνία, ὡς ποὺ σήμερα πιά ξέσπασε καὶ πλημμύρισε καὶ δρόσισε τὴ μαραμμένη πνευματικὴ μας ζωὴ. Καὶ ἔτσι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ὄχι μόνον εἶναι τὸ οὐσιαστικώτερον καὶ γνησιώτερον καὶ τὸ πιὸ ἀτράνταχτον τεκμήριον τῆς ἱστορικῆς μας ἐνότητος, ποὺ μόνον αὐτὸ ἀρκεῖ γιὰ νὰ καταπολεμήσῃ κάθε θεωρία ἐξαφανισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, μὰ ἐπειδὴ κρύβει μέσα τῆς ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς ὑποσυνείδητης ἐπιβίωσης τῶν ἀξιοῶν τοῦ πολιτισμοῦ κληρονομημένους ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ εἶναι καὶ ὁ ἀμεσώτερος δεσμὸς μας μὲ τὸ μεσαιωνικὸν καὶ τὸ ἀρχαῖον παρελθόν μας. Εἶναι γνωστὲς πιά καὶ πολυειπωμέναι οἱ στενὲς σχέσεις, ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὴ νεοελληνικὴ λαϊκὴ καὶ στὴν ἀρχαία

παράδοση. Καὶ δικοὶ μας καὶ ξένοι μίλησαν μενθουσιασμό γι' αὐτές. Τελευταῖα ἀκόμα ὁ πρόωρα χαμένος φίλος τῆς Ἑλλάδας καὶ ἀκούραστος μελετητῆς τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς *A. Thumö* μιλώντας γιὰ τοὺς «Νεοέλληνες καὶ τὴν καταγωγή τους¹» στὴ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ τὸ περιεχόμενό της στηρίχτηκε σὰ σὲ ἀκλόνητο βράχο γιὰ νὰ φανερώσῃ τὴν ἀδιάκοπη συνέχεια τοῦ ἐθνισμοῦ μας. «Ἡ διατήρηση τοῦ ἐλληνικοῦ ἐθνισμοῦ εἶναι φανερώτατη ὄχι μόνο στὴ γλῶσσα ἀλλὰ καὶ σὲ ὅσα περιέχονται μέσα στὸν ὄρο λαογραφία, στὴ σκέψη, στὶς πρόληψες καὶ συνήθειες τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ· ὁ ἐθνικὸς χαρακτήρας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δὲ χάθηκε οὔτε κάτω ἀπὸ τὴν ἰσοπεδωτικὴν ἐπίδραση τοῦ χριστιανισμοῦ, μὰ ἀναδείχτηκε καὶ ζῆ ἀκόμη μέσα στὸ νεοελληνικὸ ἐθνισμὸ κάποτε μὲ τὴν προστασία τῶν ἐκκλησιαστικῶν τύπων». Καὶ φέρνει πολλὰ καὶ ὠραῖα παραδείγματα γιὰ τὴν ἐπιβίωση αὐτῆ ἀρχαίων ἀντιλήψεων καὶ παραδόσεων θρησκευτικῶν καὶ συνηθειῶν κοινωνικῶν, ποὺ δείχνουν ὀλοφάνερα πῶς μέσα στὴ σημερινὴν Ἑλλάδα ζῆ ἀκόμη ἡ ἀρχαία.

Γι' αὐτὸ ἡ ἀναγνώριση τῆς δημοτικῆς γλώσσας, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἱστορικὰ ἐξελιγμένο καὶ δημιουργημένο ψυχικὸ παρὸν τῆς φυλῆς μας καὶ ἔχει μέσα της ὅλα τὰ ζωντανὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιβίωσης τοῦ παρελθόντος εἶναι ὁ πρῶτος, ἀπαραίτητος καὶ θεμελιωδέστατος ὄρος γιὰ νὰ ὠφεληθῶμε ἀπὸ τὸ παρελθόν μας καὶ τὸ μεσαιωνικὸ καὶ τὸ ἀρχαῖο, παίρνοντας ἀπὸ κεῖ ὅσα σπέρματα μποροῦν νὰ γονιμοποιηθοῦν σήμερα καὶ νὰ μᾶς βοηθήσουν νὰ πλάσωμε τὸ νέο ἐλληνικόν, τὸ σημερινόν, τὸ δικό μας πολιτισμό. Ὁ δημοτικισμὸς δίνει τοὺς ὅρους γιὰ τὴν ἰδανικὴν ἔνωση ἱστορισμοῦ καὶ συγχρονισμοῦ. Ἐξω ἀπὸ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα, ποὺ εἶναι τὸ γνήσιο ἐθνικὸ ἐγὼ μας, δὲν ὑπάρχει αὐτοσυνειδησία καὶ αὐτοπεποίθηση, εἰλικρίνεια καὶ ὕλικὸ γιὰ τὴ δημιουργικὴ ὁρμή. Δὲν ὑπάρχει ἐπομένως οὔτε κλασικισμὸς ἀληθινός, οὔτε ἀνθρωπισμὸς, ἀλλὰ τυπολατρεία καὶ ψευδοκλασικισμὸς, παραγραφή καὶ ξεθώριασμα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀρχοντοχωριατιὰ καὶ «κονιάματα τάφων», σαπίλα ἐσωτερικὴ, ψεύτισμα τοῦ εἶναι μας καὶ ἀρλεκινισμὸς ξενομανίας.

Γι' αὐτὸ ὁ δημοτικισμὸς εἶναι σάλπισμα γενικῆς ἀναγέννησης. Φέρνοντας τὴν ἀναγνώριση τοῦ εἶναι μας, δὲν περιορίζεται στὴ γλῶσσα. Ἡ γλῶσσα εἶναι σύμβολο μόνο. Ὅλη ἡ ζωὴ ἡ νεοελληνικὴ τραγούδια, χοροί, μουσικὴ, ἀρχιτεκτονικὴ, πλαστικά, βιοτεχνικὰ μοτίβα κάθε

¹ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου 5, 1915 σελ. 185-187.

τι νεώτερο, κάθε τι δικό μας αναγνωρίζεται, εκτιμιέται, υψώνεται, μπαίνει στον κύκλο τῆς διανοητικῆς ἐνέργειας καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς προσπάθειας καὶ γίνεται τὸ πρῶτο ὑλικὸ γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ νέου πολιτισμοῦ μας.

Ἀκόμη καὶ βαθύτερα στὰ κοινωνικὰ καθεστῶτα, στὴν ἐπιστήμη, στὴ φιλοσοφικὴ διάνοηση, στὴν ἠθικὴ μας ἀγωγή ρίχνει τὰ ζωογόνα του σπέρματα ὁ δημοτικισμὸς περιλαβαίνοντας κάθε ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ. Θέλει νὰ μᾶς ἀπολυτρώσῃ ἀπὸ τὰ δεσμὰ μιανῆς στείρας καὶ ἀγονῆς, πνευματοκτόνας καὶ ψυχοκτόνας παράδοσης, ἐνὸς φειχισμοῦ μοιρολατρικοῦ καὶ νὰ μᾶς ρίξῃ στὴν ἀγκαλιὰ τῆς σύγχρονης ζωῆς μὲ πεποίθησις στὶς δυνάμεις μας, μὲ αὐτοσυνειδησίαν, μὲ εὐλικρίνεια, μὲ ἀνδρισμὸ καὶ ὄχι μὲ φακιρικὴ ἀναμονὴ ἐπιστροφῆς σταρχαῖα κλέη. Καὶ ἡ ἀπολύτρωση δημιουργώντας νέα θέση ἀπέναντι στὴν πραγματικότητα φέρνει καὶ νέα ἀντίληψη τῆς ζωῆς, νέα ἀντίληψη τῶν καθηκόντων, μιὰ νέα ἐθνικὴ καὶ κοινωνικὴ ἰδεολογία.

Μὰ ἐδῶ δὲν εἶναι τόπος ναπλωθοῦμε οὔτε στὶς βαθύτερες ρίζες τοῦ δημοτικισμοῦ οὔτε στὰ γενικώτερα ἀποτελέσματά του. Μένοντας στὸ ἀρχικὸ μας ζήτημα θέλομε ἀκόμα νὰ δείξωμε πῶς ἡ ἀντίληψη ὅπου μᾶς φέρνει ἡ θεωρία καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀνάλυση, πιστοποιεῖται κι ὄλας ἀπὸ τὴν πραγματικὴ ἐξέλιξη.

Ὅτι ὁ δημοτικισμὸς φέρνει μιὰν ἀμεσώτερη, οὐσιαστικώτερη, ἀληθινώτερη καὶ γονιμώτερη ἐπαφὴ μὲ τὸ παρελθόν μας καὶ τὸ ἀρχαῖο καὶ τὸ μεσαιωνικὸ, τὸ βλέπομε πραγματοποιημένο σὲ τρεῖς κύκλους ἀπὸ τοὺς στενώτερα συνδεμένους μὲ τὴ μελέτη καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν περασμένων, στὴ φιλολογικὴ ἐπιστήμη, στὴ λογοτεχνία καὶ στὴν παιδεία.

ς'. Ἡ φιλολογία, ἡ λογοτεχνία, ἡ παιδεία.— Ἡ ἔρευνα, ἡ μελέτη, ἡ ἐρμηνεία, ἡ ἐπίγνωση ἐνὸς ἱστορικοῦ παρελθόντος εἶναι ἡ βάση τοῦ ἱστορισμοῦ καὶ προκειμένου γιὰ τὸ δικό μας ἐθνικὸ παρελθόν καὶ τὸ ὄργανο ποὺ θὰ φωτίσῃ τὴν ἱστορικὴ συνείδηση καὶ θὰ τονώσῃ τὴν ἱστορικὴ ἐνότητα. Ἀπὸ τὴν πλατειὰ ἱστορικὴ ἐπιστήμη, ποὺ ξεδιαλύνει κριτικὰ καὶ καθορίζει τίς ἀξίες τοῦ περασμένου πολιτισμοῦ ξεχωρίζει ἰδιαίτερα γιὰ τὸ θέμα μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ φιλολογικὴ ἐπιστήμη, ποὺ ἔργο της εἶναι βοηθημένη ἀπὸ τὴν ἄλλη ἱστορικὴ γνώση νὰ μελετήσῃ τὰ γραπτὰ μνημεῖα τοῦ ἐντεχνου λόγου ποιητικοῦ καὶ πεζοῦ, νὰ τὰ ἐρμηνεύσῃ, νὰ παρακολουθήσῃ τὴ δημιουργία τους, νὰ δείξῃ τὰ κάλλη τους, νὰ βρῇ τίς ἠθικὰς διανοητικὰς καὶ καλαισθητικὰς ἀντιλήψεις, ποὺ ἡ δημιουργικὴ σύνθεσή τους ἔπλασε τὸ

καλλιτέχνημα καὶ μεταδίνοντας ὅλα τῆς αὐτὰ τὰ εὐρήματα στοὺς μορφωμένους τοῦ ἔθνους, νὰ κάμη δυνατὴ τὴν ἀφομοίωση καὶ μετουσίωση τῶν κάθε εἰδους ἀξιῶν, ποὺ βρίσκονται μέσα στὸ καλλιτέχνημα, νὰ κάμη δυνατὸ νὰ τρυγήσουν οἱ δυνατώτερες φυσικὰ ψυχές τὸ μέλι, ποὺ κρύβεται στάνθη μέσα τοῦ ἔντεχνου λόγου. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἰδανικὸ τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης. Μὰ ἐπειδὴ κι αὐτὴ σὰν κάθε εἶδος πνευματικῆς ἐνέργειας δὲν εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν ὅλη ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ διάθεση καὶ βούληση, ποὺ ἔχει ἕνας λαὸς σὲ ὀρισμένες ἐποχές, καθὼς εἶδαμε, ἐξαρτημένο ἀπὸ τὴν σχέση πρὸς τὸ παρὸν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀναπτυχθῇ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Γι' αὐτὸ τόσο περισσότερο πλησιάζει πρὸς τὸ ἰδανικόν, ποὺ διαγράψαμε παραπάνω ἢ φιλολογικὴ ἐπιστήμη, ὅσο περισσότερο ὑπάρχουν στὸ ἔθνος οἱ ὅροι ἑνὸς δημιουργικοῦ ἱστορισμοῦ καὶ τόσο περισσότερο ἀπομακρύνεται, ὅσο ξεφυλίζεται ἢ ἱστορικὴ σκέψη σὲ στεῖρο καὶ νοσηρὸ ἱστορισμό. Ἔτσι πάντα τὸ ἀνθίσμα τοῦ κλασικισμοῦ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ μιὰ γόνιμη καὶ οὐσιαστικὴ μελέτη τῶν ἀρχαίων προτύπων ἀπὸ τὴν ἀποψη, ποὺ ἀνταποκρίνεται περισσότερο στὶς κυριώτερες πνευματικὲς ἀνάγκες τῆς ἐποχῆς. Καὶ κάθε ἐποχὴ δημιουργικοῦ ἱστορισμοῦ εἶναι ἢ ἐποχὴ ἀκμῆς τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης. κάθε ἐποχὴ στεῖρου ἱστορισμοῦ εἶναι ἐποχὴ ξεπεσμοῦ τῆς. Αὐτὸ βλέπομε στὴν Εὐρώπη τὸν καιρὸ τῆς Ἀναγέννησης, ποὺ ζητοῦσαν σταρχαῖα μνημεῖα πρὸ πάντων τὰ κάλλη τοῦ λόγου, ἐπειδὴ εἶχαν ἀνάγκη οἱ δυτικοὶ λαοὶ νὰ μορφώσουν καὶ νὰ ὑψώσουν τὶς δικές τους ἐθνικὲς γλῶσσες καὶ λογοτεχνίες. Ὄταν μετὰ τὴν Ἀναγέννηση ξεφυλίστηκε ἢ eloquentia σὲ ἀπλὴ μίμηση τῶν τύπων, τότε καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων μνημείων περιορίζεται σὲ λεξιλογικὲς καὶ γραμματικὲς ἔρευνες. Κι ὅταν πάλι στὰ τέλη τοῦ ΙΗ' καὶ στὶς ἀρχές τοῦ ΙΘ' αἰῶνα ξαναανθίζουν ἰδιαίτερα στὴ Γερμανία οἱ κλασικὲς σπουδές, παρορμημένες ἀπὸ τὰ ἀνθρωπιστικὰ ἰδανικὰ τοῦ Γκαίτε, τοῦ Lessing, τοῦ Herder, τοῦ Σίλλερ, τότε καὶ ἡ φιλολογικὴ ἐπιστήμη ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ Winkelmann, φτάνει μὲ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Fr. Aug. Wolff σὲ καθαρὴ διατύπωση τοῦ ἰδανικοῦ τῆς καὶ σ' ἐφαρμογὴν τοῦ πληρέστερη ἀπὸ κάθε προηγούμενη. Ἀλλ' ἀργότερα ὅταν ἡ ὁρμὴ τοῦ νεοανθρωπισμοῦ ἰκανοποιήθηκε καὶ ὁ ῥωμαντισμὸς καὶ ὕστερ' ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἀπὸ ἀντίδραση πρὸς αὐτὸν ἕνας ὑπερβολικὸς καὶ μονόπλευρος ἱστορικὸς πραγματισμὸς καὶ κριτικισμὸς ἔστρεψαν ἄλλοῦ ἢ παραπλάγησαν τὴν δημιουργικὴν ὁρμὴν, ἔχομε νέο ξέπεσμα τῆς φιλολογικῆς